

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра цивільного права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Цивільний процес»

на тему: « **Поняття та види строків в цивільному праві** »

Студента групи ПР-31

Галузі знань 0304 «Право»

Напряму підготовки 6.030401 «Правознавство»

Мосціцької М.

Керівник Паславська О.Я.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2016 рік

Зміст

Зміст

Вступ

Розділ 1. Поняття строків та термінів в цивільному праві та їх класифікація:

1.1 Поняття строків та термінів

1.2 Класифікація строків за різними критеріями

1.3 Претензійні, присікальні, гарантійні та інші та строки

Розділ 2. Строки позовної давності:

2.1. Поняття та види строків позовної давності

2.2 Початок перебігу строків позовної давності

2.3 Зупинення, перерва та поновлення строків позовної давності

Висновки

Список використаної літератури

Вступ

Здійснення і захист цивільних прав тісно пов'язані з фактором часу. Цивільні правовідносини не існують абстрактно, а виникають, змінюються та припиняються у часі. Для регулювання цивільних відносин використовують певні проміжки часу, які називають строками. Під строком у цивільному праві визнається певний період у часі, із закінченням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Так, якщо протягом трьох років фізична особа відсутня у місці постійного проживання і її місцезнаходження невідоме, то суд, за заявою заінтересованої особи, може оголосити особу такою, що померла. Саме цей проміжок часу(три роки) і є строком. Поряд з поняттям "строк" (визначається роками, місяцями, тижнями, днями чи годинами) вживається поняття "термін", з яким пов'язується певний момент у часі, зокрема конкретна календарна дата або певна подія, що має неодмінно настати.

Терміном визнається певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Отже строки можуть обчислюватися роками, місяцями, днями, годинами. Наприклад, при розірванні договору найму, укладеного на невизначений строк, наймодавець зобов'язаний попередити про це наймача за три місяці. За конкретними договорами про охорону, супровід вантажів, виконання певних обчислювальних робіт строки можуть обчислюватися й погодинно.

Перебіг строку починається наступного дня після закінчення календарної дати чи події, якою визначено його початок. Так, 6-місячний строк для прийняття спадщини починається обчислюватися від наступного дня після смерті спадкодавця. Строк, який обчислюється роками, закінчується у відповідний місяць і число останнього року цього строку, а якщо строк обчислюється місяцями — то відповідного числа останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на

такий місяць, що не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Так, якщо 6-місячний строк, протягом якого за тимчасово відсутнім наймачем зберігається житлове приміщення, розпочався 31 березня, то закінчиться він відповідно 30 вересня, оскільки у вересні останній день - 30 число.

Якщо останній день строку припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається перший робочий день. Якщо строк встановлений для виконання певної дії, то він закінчується о 24 годині останнього дня строку. Але якщо така дія повинна бути вчинена в певній організації (у нотаріуса, суді), то строк закінчується в той час, коли в даній організації припиняється робота. Проте строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, інші документи, грошові кошти були здані на пошту до 24 години. Виконання вказаних дій підтверджується поштовою чи телеграфною квитанцією, штемпелем на листі, випискою з реєстру поштових відправлень тощо.

Розділ 1. Поняття строків та термінів в цивільному праві та їх класифікація

1.1 ПОНЯТТЯ СТРОКІВ ТА ТЕРМІНИВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Виникнення, здійснення та захист цивільних прав цивільне законодавство пов'язує з перебігом певних відрізків часу (строків), настанням зазначених у договорі чи у законі дат (термінів), певних подій тощо. Таким чином, строки та терміни є юридичними фактами (подіями) або одним з елементів юридичної сукупності.

Стаття 251 ЦК дає визначення понять "строк" та "термін" у цивільному праві:

-Строк — це певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення;

-Термін — це певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія або подія, яка має юридичне значення.

Порівнюючи наведені визначення, можна помітити, що термін може існувати як окрема категорія цивільного права, а може розглядатися як складова частина строку (наприклад, як його кінцевий момент).

За своєю правовою природою строки належать до юридичних фактів, а саме — до подій, оскільки перебіг чи настання строку має об'єктивний характер і не залежить від волі суб'єктів цивільних правовідносин. Цю думку поділяють більшість цивілістів¹. Але в юридичній літературі висловлювалися й інші точки зору. Наприклад, що в системі юридичних фактів строки займають особливе положення, вони не належать ні до категорії подій, ні до категорії дій.

Цю позицію поділяє і професор В.В. Луць, додаючи, що строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями. Вони не належать ні до дій, ні до подій, не займають самостійного місця в загальній

системі юридичних фактів, а є часовою формою протікання подій або здійснення дій, оскільки строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями чи подіями.

1.2 КЛАСИФІКАЦІЯ СТРОКІВ ЗА РІЗНИМИ КРИТЕРІЯМИ

Цивільно-правові строки (терміни) класифікують за різними критеріями.

1. За підставами (джерелами) встановлення можна виділити строки (терміни), які визначаються: законом, адміністративним актом, правочином або рішенням суду.
2. За ступенем самостійності сторін у встановленні строків (термінів) їх поділяють на імперативні та диспозитивні.
3. За розподілом обсягу прав і обов'язків строки за окремими періодами часу поділяють на загальні й окремі.

Класифікацію строків можна провести за такими критеріями:

I. За правовими наслідками :

- правовстановлюючі або правостворюючі;
- правоприпиняючі; правозмінюючі.

II. За підставами встановлення строки

- законні;
- судові;
- договірні.

III. За ступенем самостійності сторін у встановленні строків:

- імперативні;
- диспозитивні;

IV. За призначенням:

- строки здійснення цивільних прав;
- строки виконання зобов'язань;

- строки захисту цивільних прав.

V. За способами визначення:

- календарною датою:

- вказівкою на подію, яка неодмінно має настати.

VI. За ступенем визначеності:

- визначені строки;

- невизначені строки.

За правовими наслідками строки поділяються на:

— правовстановлюючі або правостворюючі. Це строки, з якими пов'язане виникнення правовідносин або окремих прав та обов'язків. Так, саме з досягненням громадянином повноліття (18-ти років) законодавець пов'язує виникнення цивільної дієздатності в повному обсязі, що дає можливість громадянину самостійно набувати та здійснювати конкретні цивільні права;

— правоприпиняючі. Це строки, з перебігом яких законодавець пов'язує припинення певних правовідносин, окремих прав та обов'язків. Так, по закінченню певного часу кредитор втрачає право звернутися з претензією до поручителя;

— правозмінюючі. По закінченню цих строків припиняються одні права та обов'язки і виникають інші. Так, якщо особа загубила річ, і ця річ певний час зберігалася в органах внутрішніх справ, то по закінченню визначеного строку особа перестає бути власником речі і право власності на що річ виникає у держави.

За підставами встановлення строки розрізняють:

— законні (тобто строки, встановлені законом чи під-законним актом). Ці строки сторони не можуть змінювати за домовленістю. Так, при порушенні права привілеєвої купівлі співвласник може звернутися до суду протягом строку, який визначений Цивільним кодексом України;

— судові. Це строки, тривалість яких визначається судом чи арбітражним судом залежно від обставин конкретної справи і з врахуванням змісту дій, які повинні виконати сторони. Скажімо, якщо в арбітражному засіданні сторони не можуть дійти до згоди щодо кількості не-поставленої за договором продукції, арбітражний суд може зобов'язати їх протягом тижня провести спільну звірку поставки;

— договірні. Це строки, які визначаються за угодою сторін із врахуванням індивідуальних особливостей конкретних правовідносин.

За ступенем самостійності сторін у встановленні строків:

— імперативні строки, тобто такі, що не можна змінити за домовленістю сторін (строки позовної давності, претензійні строки);

— диспозитивні строки, тобто такі, які хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за погодженням сторін. Наприклад, боржник повинен виконати зобов'язання, визначене моментом витребування, в 7-денний строк від дня пред'явлення вимоги кредитором, якщо сторони в договорі не передбачили негайного виконання цього зобов'язання.

За призначенням:

— строки здійснення цивільних прав, тобто строк, протягом якого володар суб'єктивного права може реалізувати можливості, закладені в суб'єктивному праві. В основному такі строки встановлюються законом, але можуть бути визначені й сторонами. Це — строки придатності, зберігання, гарантійні строки;

— строки виконання зобов'язань (строки поставки, здачі робіт за договором підряду);

— строки захисту цивільних прав, тобто строк, протягом якого сторона може розраховувати на захист свого

права в разі порушення і отримати цей захист (строки позовної давності).

За способами визначення, а саме - строки, які визначаються:

- календарною датою (строк повернення боргу);
- певним періодом часу (поставка продукції - поквартальна, щомісячна);
- вказівкою на подію, яка неодмінно має настати (настання навігації
- за договором перевезення водним транспортом: кожного року неможливо визначити конкретну дату настання цієї події).

За ступенем визначеності:

- визначені строки, якщо відомо, коли саме строк настане;
- невизначені строки, якщо це пов'язано з певною подією, яка обов'язково настане, або з бажання кредитора (наприклад, строк повернення боргу "за першою вимогою").

1.3 ПРЕТЕНЗІЙНІ, ПРИСІКАЛЬНІ, ГАРАНТІЙНІ ТА ІНШІ СТРОКИ

Претензійні строки — це встановлений законом строк, протягом якого сторона, право якої порушено, зобов'язана перед тим, як звернутися з позовом до арбітражного суду, направити порушникові претензію. Мета претензійного порядку — звільнити судові органи від розгляду спорів, які можуть бути врегульовані сторонами самотійно в доарбітражному порядку.

Залежно від підстав та категорії спору розрізняють строки пред'явлення та розгляду претензій.

Чинне законодавство не обмежує потерпілу сторону часом звернення з претензією, окрім випадків, передбачених у транспортному законодавстві. Щодо загальних строків розгляду претензій, то вони встановлені у ст. 7 АПК України. Претензія підлягає розглядові протягом одного місяця від дня її отримання. Якщо ж обов'язковими для сторін правилами чи договором передбачене право перевірки забракованої продукції (товарів) під-

приємством-виготовлювачем, то претензії, пов'язані з якістю та комплектністю, розглядаються протягом двох місяців.

Щодо претензій до перевізника, то вони повинні бути пред'явлені протягом шести місяців, а претензії про сплату штрафів чи премій — протягом 45 днів. Перевізник зобов'язаний розглянути претензію протягом трьох місяців, а претензію по перевозці, здійснюваній перевізниками різних видів транспорту по одному документу, — протягом шести місяців, і претензії про сплату штрафу чи премії — протягом 45 днів.

При порушенні строків розгляду претензії чи залишенні її без відповіді арбітражний суд може стягнути з порушника штраф у розмірі 2% від суми претензії. Якщо ж позивач звертається з позовом до арбітражного суду і не подає доказів того, що ним вживалися заходи доарбітражного врегулювання спору, то арбітр відповідно до п. 7 ст. 63 АПК України повертає заяву без розгляду для усунення допущених порушень.

Строки оперативного захисту порушених прав. Законодавство, практика, наука цивільного права дозволяють захищати порушене суб'єктивне право власними односторонніми діями і без звернення до юрисдикційного органу. Це, зокрема, має місце при застосуванні оперативного господарчих санкцій.

Так, при порушенні зобов'язань контрагентом потерпіла сторона може відповідно на це відреагувати: скасувати знижки з ціни, які надавалися; відмовитися від оплати неякісної продукції, яку поставщик поставив;

відмовитися від поставки продукції, строк поставки якої прострочений, і нарешті, в односторонньому порядку (як передбачено Положенням про поставку продукції виробничо-технічного призначення) розірвати договір.

Але застосування заходів оперативного вливу повинно бути пов'язане з необхідністю дотримання сторонами певного порядку й строків, що встановлюються законом чи договором. Так, при односторонньому розірванні договору поставки (наприклад, якщо поставщик поставляє неякісну

продукцію) відповідно до Положення про поставку необхідно, щоб недобросовісна сторона договору була письмово повідомлена про це за місяць.

Присікальні або преклюзивні строки. Це також строки здійснення суб'єктивних цивільних прав, і вони, як і строки позовної давності, мають на меті усунення невизначеності у правовідносинах. Хоча законодавець не користується терміном "присікальні строки", він широко вживається у цивільно-правовій науці.

На відміну від строків позовної давності присікальні строки — це строки існування прав та обов'язків, на них не поширюються загальні правила щодо зупинення, перерви чи поновлення строків позовної давності.

Закінчення строку позовної давності позбавляє сторону захисту суб'єктивного цивільного права в примусовому порядку через суд, але це не виключає можливості, що відповідач, незважаючи на закінчення строків позовної давності, добровільно виконає покладені на нього обов'язки. Закінчення ж присікального строку припиняє існування самого права, оскільки присікальні строки, за загальним правилом, не можуть бути продовженими, поновленими, зупиненими.

Присікальні строки передбачені різними статтями ЦК.

Так, до присікальних строків можна віднести загальний строк дії довіреності, який не може перевищувати три роки; 6-місячний строк для збереження загублених речей, після чого їх власник втрачає на них право; строки пред'явлення претензій до органів транспорту, по закінченню яких позивач позбавляється права звернутися за судовим захистом, оскільки в цих випадках арбітражний суд на підставі п. 3 ст. 80 АПК України припиняє провадження по справі¹, та деякі інші строки.

В літературі пропонують розрізняти такі присікальні строки: 1) строки, протягом яких виконання обов'язку веде до припинення суб'єктивного права; 2) строки, протягом яких невиконання обов'язку є

перешкодою для виникнення суб'єктивного права; 3) строки, протягом яких нездійснення права тягне його припинення взагалі².

Гарантійні строки. Ці строки встановлюють з метою збільшити відповідальність за якість продукції та товарів, які призначаються для довготривалого користування. Гарантійні строки — це строки, протягом яких продавець відповідає перед покупцем за якість товару. Гарантійні строки визначаються стандартними та технічними умовами. Якщо у стандартах чи технічних умовах гарантійні строки не передбачені, вони можуть бути встановлені договором.

Протягом гарантійного строку покупець або замовник, який виявив недоліки у товарах, має право вимагати від контрагента: а) замінити товар; б) зменшити ціну;

в) безоплатно усунути недоліки; г) розірвати договір з відшкодуванням збитків.

Розрізняють гарантійні строки: експлуатації, збереження, придатності. Залежно від вищого гарантійного строку змінюються і правила його обчислення: гарантійні строки експлуатації продукції обчислюються від дня початку використання продукції; на товари — від дня їх продажу через роздрібну торговельну мережу; на будівельні об'єкти — від дня підписання акта про їх приймання відповідною комісією.

Гарантійні строки збереження та придатності обчислюються від дня виготовлення продукції чи товарів.

Гарантійний строк експлуатації (використання) поширюється як на основний виріб, так і на комплектуючі вироби, і цей строк закінчується для них одночасно, якщо інше не передбачене стандартом чи технічними умовами. Гарантійний строк експлуатації продовжується на той час, протягом якого усувалися недоліки, або починається наново у випадках заміни неякісної продукції на іншу.

За своїм характером гарантійні строки є присікальними, оскільки вони визначають у часі межі відповідальності продавця, поставщика, виготовлювача за якість товару.

Закінчення гарантійного строку припиняє право споживача вимагати усунення недоліків чи надання відповідної компенсації у щойно згаданих випадках:

Строки набувної давності. Це строки, впродовж яких особа, що не є власником майна, але добросовісно, відкрито і безперервно володіє цим майном, може стати його власником.

Даний інститут відомий законодавцю багатьох країн. Так, ЦК Російської Федерації встановлено два види строків набувної давності: право власності виникає на боці безтитульного володільця, якщо він володів нерухомим майном протягом 15 років; рухомим майном — протягом 5 років (ст. 234) 1.

Чинне законодавство України не передбачає загального правила щодо виникнення права власності за давністю володіння, але в одній із норм ЦК зазначено: якщо протягом 6-ти місяців від дня передачі сільгосппідприємству бездоглядної робочої чи великої рогатої худоби або протягом двох місяців, коли йдеться про дрібну худобу, хазяїн цієї худоби не з'явиться, то худоба безоплатно переходить у власність її нового власника.

1.4 ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ

Правил щодо визначення та обчислення строків у ЦК України немає, тому їх визначення та обчислення здійснюється за правилами ЦПК України (ст. ст 86, 87) та АПК України (ст. ст. 50—53).

Строки можуть обчислюватися роками, місяцями, днями, годинами. Наприклад, при розірванні договору найму, укладеного на невизначений строк, наймодавець зобов'язаний попередити про це наймача за три місяці. За конкретними договорами про охорону, супровід вантажів, виконання певних обчислювальних робіт строки можуть обчислюватися й погодинно.

Перебіг строку починається наступного дня після закінчення календарної дати чи події, якою визначено його початок. Так, 6-місячний строк для прийняття спадщини починається обчислюватися від наступного дня після смерті спадкодавця. Строк, який обчислюється роками, закінчується у відповідний місяць і число останнього року цього строку, а якщо строк обчислюється місяцями ~ то відповідного числа останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Так, якщо 6-місячний строк, протягом якого за тимчасово відсутнім наймачем зберігається житлове приміщення, розпочався 31 березня, то закінчиться він відповідно 30 вересня, оскільки у вересні останній день — 30 число.

Якщо останній день строку припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається перший робочий день. Якщо строк встановлений для виконання певної дії, то він закінчується о 24 годині останнього дня строку. Але якщо така дія повинна бути вчинена в певній організації (у нотаріуса, суді), то строк закінчується в той час, коли в даній організації припиняється робота. Проте строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, інші документи, грошові кошти були здані на пошту до 24 години. Виконання вказаних дій підтверджується поштовою чи телеграфною квитанцією, штемпелем на листі, випискою з реєстру поштових відправлень тощо.

Розділ 2. Строки позовної давності

2.1 ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Наділяючи суб'єктів цивільних правовідносин певними правами та обов'язками, законодавець водночас піклується і про їх охорону. Проте державний захист деяких цивільних прав не є безстроковим.

Позовна давність — це строк для захисту права за позовом особи, право якої порушене. Іншими словами, це строк, протягом якого особа, право якої порушено, може вимагати захисту чи примусового здійснення свого права через суд.

Строки позовної давності мають загальний характер. Вони поширюються на всі правовідносини, крім випадків, передбачених законодавством. Норми, в яких містяться правила щодо позовної давності, складають самостійний цивільно-правовий інститут, який є однією із складових загальної частини цивільного права.

Строки позовної давності належать до строків, що встановлюються законом, і сторони за угодою не можуть збільшувати чи зменшувати їх, а орган, який вирішує

Розробники проекту нового ЦК пропонують, щоб позовна давність застосовувалася судом тільки за заявою сторони у спорі. Чи треба віддавати перевагу такій редакції норми? На нашу думку — ні. Якщо позивач пропустив строк позовної давності, а відповідач, незважаючи на це, згоден задовольнити його вимоги, то він має можливість задовольнити їх у порядку доарбітражного врегулювання, а не доводити справу до суду, щоб мати відтак додаткові збитки у вигляді сплати державного мита та інших судових витрат.

При порушенні суб'єктивного цивільного права особа може звернутися з позовом до суду за захистом. Необхідно розрізняти право на позов у матеріальному розумінні і право на позов у процесуальному розумінні.

У матеріальному розумінні право на позов — це право вимагати від суду винесення рішення про захист порушеного суб'єктивного права і право отримати такий захист. Закінчення строку позовної давності позбавляє сторону можливості вимагати примусового здійснення права через суд, але не позбавляє права, звернутися за захистом до суду взагалі, оскільки для

подачі позовної заяви до суду про захист порушеного суб'єктивного права законодавець ніяких строків не встановлює.

Право на позов у процесуальному розумінні — це право на подачу позовної заяви з метою захисту порушеного права, і це право строками позовної давності не обмежується. Вимоги щодо захисту порушеного права розглядаються судом незалежно від строку позовної давності, але закінчення строку позовної давності є підставою для відмови в задоволенні позову.

Значення позовної давності полягає в тому, що цей інститут забезпечує визначеність та стабільність цивільних правовідносин. Він дисциплінує учасників цивільного обігу, стимулює їх до активності в здійсненні належних їм прав, зміцнює договірну дисципліну, сталість господарських відносин.

Якби законодавець не обмежував можливість захисту порушеного права певним строком, це знижувало б дієвість матеріальної відповідальності за порушення договірних зобов'язань, створювало б перешкоди для розгляду справи по суті та встановлення істини, оскільки з плином часу докази втрачаються, зумовлювало б хиткість фактичних відносин, оскільки вони завжди перебували б під загрозою оспорення.

Позовна давність поширюється на всі вимоги, за винятками, передбаченими безпосередньо в ЦК або в інших нормативних актах.

Позовна давність не поширюється:

— на вимоги, що випливають з порушення особистих немайнових прав. Особливість особистих немайнових прав полягає в їх безстроковості, тому законодавець і не обмежує можливість їх захисту в часі. Винятки встановлені у ст. 7 ЦК України щодо вимог про спростування відомостей, які не відповідають дійсності і завдають шкоду інтересам, честі та гідності або діловій репутації громадян чи організацій та компенсації моральної шкоди. Для цих вимог строк позовної давності встановлено в один рік (див. також ст. 37 Закону України "Про друковані засоби масової інформації");

— на вимоги вкладників про видачу вкладів, внесених у кредитні установи;

— на вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної житло або здоров'ю громадянина. Задовольняються ж ці вимоги не більше ніж за три роки, Що передують пред'явленню позову (Правила відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків, затверджені постановою КМ України від 23 червня 1993 р.);

— про відшкодування радіаційної шкоди, заподіяної особі (Закон України від 8 лютого 1995 р. "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"), та в деяких інших випадках, передбачених законодавством.

У проекті нового ЦК України, крім зазначених вище підстав, позовна давність не поширюється також на: вимоги власника або іншого володаря про усунення будь-яких порушень його права, хоча б ці порушення і не були поєднані з позбавленням володіння, а також на вимогу власника про визнання недійсними актів державних органів чи органів місцевого самоврядування, якими порушуються права зазначених осіб щодо володіння, користування та розпорядження належним їм майном.

У цивільному праві застосовуються два види строків позовної давності: а) загальні; б) спеціальні. Загальні строки позовної давності поширюються на всі цивільні правовідносини, за винятком тих, щодо яких законом встановлений інший строк, або які взагалі виведені з-під дії строків позовної давності.

Загальний строк позовної давності встановлений у три роки і не залежить від суб'єктного складу відносин.

Спеціальні строки позовної давності встановлені для окремих вимог, визначених законом, і ці строки порівняно із загальними можуть бути або скороченими, або продовженими.

Скорочені строки позовної давності тривалістю у шість місяців поширюються на вимоги:

- 1) про стягнення неустойки (пені, штрафу);
- 2) про недоліки проданих речей;
- 3) що впливають з поставки продукції неналежної якості;
- 4) про явні недоліки в роботі, виконаній за договором підряду;
- 5) про недоліки в роботі, виконаній за договором побутового замовлення;
- 6) до позовів, що впливають з перевозки вантажів, пасажирів і багажу, які пред'являє перевізник.

Для позовів про приховані недоліки в роботі, виконаній за договором підряду, строк позовної давності встановлений в один рік. Винятком з цього правила є договір підряду на будівництво житлового будинку, коли однією із сторін є громадянин, — тут строк позовної давності загальний — три роки.

За деякими вимогами скорочені строки позовної давності встановлені в транспортному законодавстві. Так, відповідно до ст. 388 Кодексу торговельного мореплавства України (КТМУ), до вимог, що виникають із договору морського перевезення вантажу, незалежно від того, здійснюється перевезення у каботажному чи закордонному сполученні, застосовується річний строк позовної давності.

Дворічний строк позовної давності застосовується до вимог, що виникають з договорів перевезення пасажирів і багажу, фрахтування судна без екіпажу, фрахтування судна, буксирування, морського страхування, угод, укладених капітаном судна в силу наданих йому законом прав, здійснення рятувальних операцій (ст. 398 КТМУ).

У законодавстві передбачені й випадки, коли строк позовної давності встановлено більш продовжений порівняно із загальним строком. Так, ст. 76 Закону України "Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку" передбачає, що право на подання позову про відшкодування радіаційної

шкоди, заподіяної майну чи навколишньому середовищу, діє протягом десяти років із моменту заподіяння шкоди.

володільця.

2.2 ПОЧАТОК ПЕРЕБІГУ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

1. Для обчислення строків позовної давності потрібно визначити їх початковий момент, оскільки від цього залежить не тільки правильне обчислення строку, а й можливість захисту порушеного матеріального права.

За загальним правилом перебіг строку позовної давності починається з того моменту, коли у особи виникає право на позов. Право на позов виникає від того дня, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про порушення свого права. Так, якщо за договором позики боржник повинен був повернути борг 1-го числа, але не повернув, то право на позов виникає у кредитора з 2-го числа, оскільки він знає, що боржник порушив строк виконання своїх обов'язків. Законодавець не випадково побудував диспозицію цієї норми так, що перебіг строку позовної давності починається не тільки з того моменту, коли особа дізналася про порушення свого права, а й з того моменту, коли вона повинна була дізнатися про це.

Скажімо, завод поставив підприємству 1-го числа браковану продукцію. Підприємство прийняло продукцію за якістю і склало акт про прийомку лише 30-го числа. Право на позов виникає у покупця, однак, не 30-го числа, а з того моменту, коли він був зобов'язаний виявити дефекти. Відповідно до Інструкції про порядок прийому продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання, затвердженої 25 квітня 1966 р. (П-7), приймання продукції за якістю повинно бути здійснене: при міжміській поставці — протягом 20 днів, при міській поставці — протягом 10 днів, а швидкопсувної — протягом 24 годин. Тому в даному випадку строк позовної давності починає свій перебіг не з того числа, коли замовник виявив брак і склав акт, а від того дня, коли продукція повинна

була бути прийнята за вимогами нормативного акта, тобто відповідно з 21 чи 11 числа.

У зобов'язаннях, строк виконання яких не визначений або визначений моментом витребування, давність починають обчислювати з того часу, коли у кредитора виникає право вимагати виконання зобов'язання, а якщо при цьому боржникові надається пільговий 7-денний строк для виконання, то давність починають обчислювати по його закінченні. Так, за загальним правилом, боржник зобов'язаний виконати зобов'язання, строк яких невизначений або визначений моментом вимоги кредитора, — у 7-денний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із закону, договору чи суті зобов'язання.

Коли договір майнового найму укладено без зазначення строку, він вважається укладеним на невизначений строк, і кожна із сторін має право відмовитися від договору в будь-який час, попередивши про це контрагента письмово за три місяці. В цьому разі перебіг строку позовної давності починається по закінченні строку, вказаного в письмовому повідомленні, але не менше ніж за три місяці з моменту відправлення повідомлення.

У ЦК та в деяких спеціальних нормативних актах містяться й інші правила початку обчислювання перебігу строків позовної давності.

Особливість застосування позовної давності з вимог, що впливають з перевезень і які пред'являються до перевізників, полягає в тому, що за загальним правилом строк позовної давності у цих випадках починається не з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права, а від дня одержання відповіді на претензію чи закінчення строку, встановленого для відповіді.

У КТМУ встановлено такі особливості обчислення строків позовної давності:

— за вимогами щодо відшкодування збитків від втрати вантажу строк позовної давності починається після закінчення 30-ти днів від того дня, коли

вантаж повинен був бути виданий, а у змішаному перевезенні — по закінченні 4-х місяців від дня прийняття вантажу до перевезення (ст. 388);

— за вимогами щодо відшкодування збитків від нестач або пошкодження вантажу — від дня видачі або того дня, коли вантаж повинен бути виданий, але не був виданий (ст. 389);

— за вимогами, що виникають з договору перевезення пасажирів, — від дня, коли пасажир повинен був залишити чи залишив судно;

— за вимогами, що впливають з проведення рятувальних операцій, — від дня закінчення рятувальної операції.

Свої особливості має порядок обчислення строків позовної давності з вимог, що впливають з поставки некомплектної продукції при відвантаженні її вузлами (окремими частинами комплекту). Якщо за договором поставщик відвантажує продукцію вузлами, то зобов'язання вважається виконаним після відвантаження останнього виробу в обумовлений договором строк. У разі порушення цього зобов'язання, як підкреслено в роз'ясненні президії Вищого арбітражного суду України від 16 квітня 1993 р. "Про деякі питання застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів" (п. 5), строк позовної давності, що впливає з факту поставки некомплектної продукції, потрібно обчислювати від дня закінчення строку поставки останнього вузла (складової частини комплекту) із врахуванням строку доставки 1.

Початок перебігу строків позовної давності по спорах про стягнення неустойки визначається за загальними правилами, тобто, від того дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права. Але особливість обчислення строків позовної давності в цьому випадку полягає в тому, що коли відповідно до договору чи чинного законодавства неустойка підлягає стягненню за кожний день прострочки зобов'язань, то строк позовної давності обчислюється щодо кожного дня окремо. Так, Правилами підряду на капітальне будівництво передбачено стягнення неустойки за кожний день порушення строків здачі об'єкта, за кожний день неусунення

недоробок. За цих обставин строк позовної давності варто обчислювати щодо кожного дня прострочки виконання зобов'язання в межах шести місяців, що передують поданню позову.

Якщо після задоволення такого позову недоробки не будуть усунуті, то позивач має право звернутися з позовом про стягнення штрафу знову ж таки в межах шестимісячного строку, який передує зверненню з позовом.

2.3 ЗУПИНЕННЯ, ПЕРЕРВА ТА ПОНОВЛЕННЯ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Сторона, право якої порушено, може звернутися в юрисдикційний орган протягом певного, встановленого законом, часу за захистом порушеного права. Але обставини можуть скластися так, що позивач у зв'язку з умовами, які від нього не залежали, не зміг вчасно звернутися до суду. Законодавець враховує такі об'єктивні обставини і допускає в законі зупинення перебігу строків позовної давності.

Звичайно, таке зупинення означає, що в строк позовної давності не зараховується той проміжок часу, протягом якого особа не мала можливості звернутися з позовом.

Перелік обставин, які є підставою для зупинення строку позовної давності, наводиться у ст. 78 ЦК України:

1) надзвичайна і невідворотна за даних умов подія (непереборна сила). Законодавець наводить основні ознаки, які дають змогу вважити ту чи іншу обставину непереборною. До них належать: а) надзвичайність обставин; б) невідворотність обставин за даних умов; в) такими обставинами виступають саме події. Надзвичайність означає відсутність закономірностей у розвитку події. Наприклад, тривалий снігопад у Криму. Невідворотність означає, що саме за цих умов настання події неможливо було відвернути (тобто за звичайних умов її можна було б відвернути). Непереборною силою виступає саме подія, тобто такий юридичний факт, настання якого не залежить від волі людей.

Прикладами непереборної сили можуть бути руйнівні природні явища — повінь, шторм, буревій, землетрус і т.п. явища, які об'єктивно зробили неможливим подання позову (у зв'язку з проведенням аварійних, рятувальних робіт тощо).

Питання про те, чи можна до непереборної сили зарахувати й хворобу, якщо вона тривалий час перешкождала особі звернутися до суду, є дискусійним. Зауважимо, що інститут добровільного представництва дає змогу особі захищати свої інтереси у тих випадках, коли вона захворіла; якщо ж вона визнана недієздатною, то її інтереси представляє законний представник. Якщо строк позовної давності пропущений саме через хворобу позивача, то суд може врахувати хворобу позивача як обставину, що дозволяє поновити пропущений строк позовної давності;

2) встановлена законодавством відстрочка виконання зобов'язань (мораторій). Мораторій може бути оголошений у зв'язку з різними надзвичайними подіями, викликаними складним міжнародним становищем, неординарними громадськими явищами. Мораторій може мати як загальний, так і спеціальний характер, бути поширеним як на певну територію, так і на певний вид зобов'язань. Загальні мораторії в нашій країні не оголошувалися навіть за важких умов Великої Вітчизняної війни; часткові ж мораторії мали місце. Так, під час війни була встановлена відстрочка для стягнення заборгованості по грошових зобов'язаннях державних та кооперативних організацій, що перебували на тимчасово окупованій території.

Підставою для запровадження часткового мораторію щодо сільгосп підприємств була засуха 1963 р. На початку 80-х років постановою уряду від відповідальності за сплату штрафів були звільнені заводи, які не виконали зобов'язань по поставці продукції у зв'язку з тим, що не були забезпечені металом тощо;

3) однією з підстав зупинення перебігу строків позовної давності є перебування позивача чи відповідача в лавах Збройних Сил України, які переведені на військовий стан. Якщо ж громадянин у мирний час призваний

до війська — це не є підставою зупинення строків позовної давності, оскільки він має можливість звернутися до суду через представника.

Окрім загальних підстав зупинення позовної давності, передбачених ст. 78 ЦК України, є й інші, які передбачені певними статтями кодексу та деякими нормативними актами.

За позовами про відшкодування шкоди, пов'язаної з ушкодженням здоров'я або заподіянням смерті, перебіг строку позовної давності зупиняється зверненням потерпілого або непрацездатних осіб, які перебували на його утриманні чи мали на день смерті право на одержання від нього утримання, а також дитини, яка народилася після його смерті, до відповідного органу із заявою про призначення пенсії або допомоги — строк зупиняється до призначення або відмови в призначенні.

Ще одна підстава зупинення перебігу строку позовної давності передбачена ст. 392 КТМУ. При загальній аварії право на позов виникає у вантажоодержувача від дня видачі вантажу. В тих випадках, коли потрібно провести розрахунки по загальній аварії, тобто розподілити збитки між судном, фрахтом та вантажем відповідно до їх вартості, перебіг строку позовної давності зупиняється з моменту винесення постанови про наявність загальної аварії і до одержання диспаші (тобто, розрахунку по розподілу загальної аварії) зацікавленою особою.

Всі інші обставини не є підставою для зупинення перебігу строків позовної давності. Так, якщо складання розрахунку аварії на морі є підставою для зупинення перебігу строку позовної давності, то такі самі обставини, пов'язані з аварією наземного транспорту (наприклад, проведення розслідування за фактом зіткнення джерел підвищеної небезпеки), не зупиняє перебіг строків позовної давності. І строк позовної давності в таких випадках починається не від дня винесення вироку суду чи постанови слідчих органів за фактом автотранспортної пригоди, а від дати завдання збитків, причому час, потрібний для встановлення остаточної суми збитків, не впливає на вирішення питання про початковий момент відліку строків позовної давності

(див. п. 7 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 16 квітня 1993 р. "Про деякі питання застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів").

У ЦК Російської Федерації (ст. 202) передбачена ще одна обставина, яка є підставою для зупинення перебігу строків позовної давності: призупинення дії закону чи іншого нормативного акта, який регулює відповідні відносини '.

Від зупинення строків позовної давності потрібно відрізнити зупинення провадження по справі в органах суду. Справа в тому, що інколи вже почате провадження в суді з об'єктивних причин не може бути закінченим. Так, ст. 79 АПК України передбачає, що провадження по справі зупиняється, якщо: вирішується спір, до розгляду якого неможливо прийняти рішення по справі. Арбітражне провадження може бути також зупинене: при призначенні експертизи, заміни однієї із сторін правонаступником внаслідок реорганізації; направлення судом матеріалів у слідчі органи. Ст. 221 ЦПК України серед інших підстав називає втрату стороною дієздатності, перебування відповідача у Збройних Силах, розшук відповідача тощо. Після усунення цих перешкод провадження по справі поновлюється.

Зупинення строку позовної давності може мати місце лише тоді, коли обставини, які є підставою для зупинення перебігу строків, виникли в останні 6 місяців строку давності. Якщо строк позовної давності менший за 6 місяців, то він зупиняється незалежно від того, коли ці обставини виникли чи тривають.

Після того, як обставина, що була підставою для зупинення перебігу строку позовної давності, зникла, перебіг строку позовної давності продовжується. Якщо для пред'явлення позову залишилося менше 6-ти місяців, він продовжується до 6-ти місяців, а якщо строк позовної давності взагалі менший 6-ти місяців, то строк продовжується до строку позовної давності за вимогою.

КТМУ (ст. 393) називає виняток з цього загального правила. У випадку, коли судно протягом позовної давності не могли застати у водах України, строк позовної давності продовжується до трьох років.

Перерва перебігу строків позовної давності. Перебіг позовної давності може бути не тільки зупинено, а й перервано. Перерва перебігу позовної давності відрізняється від її зупинення як за підставами, так і за юридичними наслідками. Загальною підставою для перерви строку позовної давності є звернення з позовом у встановленому порядку, тобто звернення з позовом належного позивача до належного відповідача і в належний судовий орган.

Якщо позивач не виконав вимог щодо позовної заяви, то відповідно до ст. 63 АПК України позовна заява повертається без розгляду і таке звернення не перериває перебігу строків позовної давності.

У відносинах, у яких стороною є громадянин, перебіг строку давності переривається вчиненням дій, що свідчать про визнання боргу (часткове виконання зобов'язання, письмове прохання про відстрочку сплати боргу тощо. (У ст. 203 ЦК Російської Федерації відсутні спеціальні вимоги щодо суб'єктного складу таких правовідносин, тобто у РФ такі дії можуть вчиняти і юридичні особи.)

Усне визнання зобов'язання чи усна обіцянка сплатити борг певного числа не є підставою для перерви строку. За спорами організацій, виконання зобов'язаною стороною дій, що свідчать про визнання боргу (наприклад, досилка комплектуючих частин при поставці некомплектної продукції, заміна неякісної продукції на якісну), не є підставою для перерви строку позовної давності.

При зупиненні строку перебіг строку продовжується, а в разі перерви — перебіг строку починається спочатку.

Поновлення строків позовної давності.

Якщо позивач пропустив строк позовної давності — це безумовна підстава для того, щоб залишити його позов без задоволення. Але пропуск

строку може мати місце за обставин, які не залежали від позивача і які, проте, не є підставою для зупинення перебігу строків позовної давності. Тому було б несправедливим відмовляти позивачеві в захисті порушеного права з мотивів пропуску строків давності.

За виняткових обставин суд чи арбітражний суд може поновити пропущений строк позовної давності і захистити порушене право.

В цивільному законодавстві України відсутній перелік таких поважних причин. Російський законодавець серед таких підстав називає тяжку хворобу позивача, беспорядний стан, неписьменність (ст. 205 ЦК Російської Федерації).

У судовій та арбітражній практиці такими обставинами, як правило, визнаються також неповноліття позивача при відсутності опікунів чи піклувальників, перебування в довготривалому закордонному відрядженні, у місцях позбавлення волі з наступною реабілітацією. За спорами з участю організацій — невстановлення відповідача у зв'язку з відсутністю маркіровки вантажу тощо.

Закінчення строку позовної давності позбавляє позивача права на позов у матеріальному розумінні, оскільки позивач втрачає право на примусове виконання зобов'язання порушником. Але боржник може виконати зобов'язання добровільно і після закінчення строку позовної давності.

Боржник, який виконав зобов'язання після закінчення строку позовної давності, навіть за умов, що він не знав про закінчення строку позовної давності, не має права вимагати повернення того, що він виконав.

Щодо наслідків закінчення перебігу строків позовної давності в літературі висловлювалися різні думки. Одні автори вважають, що закінчення строку позовної давності припиняє й існування самого суб'єктивного права, яке не може існувати без можливості примусового його здійснення 1. Інші автори висловлюють точку зору, згідно з якою «управомочена особа втрачає суб'єктивне право лише з моменту

винесення судом рішення про відмову в задоволенні позову або в поновленні порушеного строку позовної давності.

Більшість же цивілістів вважають, що закінчення позовної давності не припиняє існування суб'єктивного права, оскільки боржник може виконати зобов'язання, незважаючи на закінчення строку позовної давності.

ВИСНОВКИ

Встановлений ЦПК України процесуальний порядок цивільного судочинства забезпечує не тільки правильний, а й своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з тим, щоб порушене цивільне право було з мінімальною втратою часу поновлене, але з додержанням норм цивільного процесуального права, із забезпеченням гарантій у здійсненні особами, які беруть участь у справі, іншими учасниками процесу суб'єктивних процесуальних прав і виконанні покладених на них цивільних процесуальних обов'язків.

Своєчасному розгляду справи покликані сприяти процесуальні строки. Оскільки розгляд справи складається з сукупності та послідовного виконання процесуальних дій суду і всіх учасників процесу, то цивільними процесуальними строками будуть строки, встановлені ЦПК України для вчинення процесуальних дій судом і учасниками процесу в цивільному судочинстві. Це строки, в межах яких вчинюються процесуальні дії (ст. 67 ЦПК України). Категорія «строк» у ЦПК України визначається як момент часу (*dies in quo, terminus*) — останній день строку триває до 24-ї години (ч. 5 ст. 70 ЦПК України), і як проміжок, період часу (*dies intra quem, dilatio*) — строк обчислюється роками, місяцями і днями (ст. 68 ЦПК України).

Значення процесуальних строків полягає у тому, що вони: забезпечують стабільність і визначеність цивільних процесуальних правовідносин, цивільного провадження у справі; забезпечують суб'єктам правовідносин можливість належно підготуватися і виконати певні процесуальні дії; є процесуальними засобами впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, на виконання ними процесуальних обов'язків; засобами реалізації принципу раціональної процесуальної форми. Отже, цивільні процесуальні строки поряд з іншими цивільними процесуальними засобами покликані забезпечити гарантованість, реальність і оперативність судового захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, та інтересів держави.

Список використаної літератури:

1. Конституція України // К. - 1996р. - Ст.20.
2. Цивільний кодекс України: Офіц. Видання.-К.: Ін Юре, 2003.- 664с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України (в ред. 2004р.) – К.: Атіка.
4. Сімейний кодекс України.
5. Господарський кодекс України (від 16.01.2003р.).- К.: Ін Юре, 2003.- 344с.
6. Господарський процесуальний кодекс України.
7. Кодекс законів про працю // Кодекси України. - К.: Юрінком Інтер.
8. Указ Президента України від 20 березня 2006 р. №242/2006 “Про План заходів на 2006 рік щодо вдосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів”. – Урядовий кур’єр, 18.05.2006, №91.
9. Указ Президента України “Про Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів.” – Урядовий кур’єр, Орієнтир, 24.05.2006 р., №95.
10. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. - № 20/5.- 03.03. 2004р.
11. Практика судів України в цивільних справах // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1995.- №2.
12. Практика судів України в цивільних справах // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1995.- №3.
13. Застосування судами цивільного і цивільного процесуального законодавства. Під ред. Заст. Голови Верховного Суду П.І. Шевчука.- К.: Ін Юре, 2002.- 416с.

14. Комаров В.В., Радченко П.І. Цивільні процесуальні правовідносини та їх суб'єкти. - К., 1991.
15. Тимченко Г. Зміст змагальності у сучасному цивільному процесі. Право України. 2005.- № 5.- С. 111.
16. Цивільне процесуальне право України / Під ред. В.В. Комарова.- Харків, 1992.
17. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс. Підручник. - К.. Ін Юре, 2005.
18. Шушня М., Бачук Б., Бтезат О. Здійснення контролю за законністю виконавчого провадження. Право України, 2005.- № 8.- С. 8.
19. Щелкунов О. Порядок визнання рішень іноземних судів на території України. Право України, 2004.- № 6.- С. 70.
20. Щербак С. Сутність судового наказу. Право України, 2005.- № 6.- С. 56.